

1950'Lİ YILLARDAN TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ ÖRNEĞİ

Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Cilt XIX, Sayı 182, Ağustos 1995

Yıldırım Koç

Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihine ilişkin sürekli yinelenen hatalardan biri, toplu pazarlık düzenine 24 Temmuz 1963 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası döneminde geçildiğinin zannedilmesidir. Halbuki, 1926 yılında kabul edilen Borçlar Yasası'nın 316. ve 317. maddeleri, işçiler veya işçi örgütlerinin işverenlerle veya işveren örgütleriyle umumi mukavele yapabileceklerini belirtiyordu. 20.2.1947 tarihinde kabul edilen 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun da, sendikaların "üyeleri adına genel sözleşmeler" akdedebileceğini hükme bağlıyordu. Bu nedenle, "Türkiye'de toplu sözleşme hakkının 275 sayılı Yasa ile ilk kez verildiğini" ileri sürmek, büyük bir hatadır.

1960 öncesine ilişkin olarak elimizde tam metni bulunan "kollektif akit"lerden biri, o tarihlerde İstanbul İşçi Sendikaları Birliği üyesi olan Maden-İş Sendikası'na aittir. İstanbul İşçi Sendikaları Birliği aracılığıyla TÜRK-İŞ üyesi olan Maden-İş, Türkiye çapında örgütlenmeye başlayınca, 9 Ekim 1960 tarihinde yapılan olağanüstü genel kurulunda, TÜRK-İŞ'e doğrudan üyelik kararı almıştır. Maden-İş'in bu başvurusu TÜRK-İŞ'in 4. Genel Kurulunda kabul edilmiştir. Maden-İş 12 Şubat 1967 tarihinde TÜRK-İŞ'ten ayrılacak ve 13 Şubat 1967 günü DİSK'in 5 kurucusundan biri olacaktır.

1963 öncesinde işkolları yönetmeliği yoktu. Bu nedenle, Maden-İş (Türkiye Maden, Madeni Eşya ve Makina Sanayii İşçileri Sendikası), madencilikte de örgütlenebiliyordu.

Genel Merkezi İstanbul'da bulunan Maden-İş Sendikası, 1958 yılının ilk aylarında Edremit yakınlarındaki Eğmir Köyü'nde bulunan ve Dümeks Ticaret T.A.O. şirketine bağlı demir madeninde örgütlenmeye başladı. Madende 900 dolayında işçi çalışıyordu. İşçilerin önemli bir bölümü çevre köylerde yaşayan köylülerdi. Yevmiyeler yıllardır 425 kuruştı. İşçiler kalabalık ve soğuk koşullarda kalıyordu. Yataklar ottu, çarşaf yoktu. Madende işçiler için soyunma yerleri, elbise dolapları ve hamam yoktu. Yemekhane soğuktı. Cam yoktu. Yemekler çiğdi, pisti, soğuktı. İşçilerin yasalarda belirtilen hakları verilmiyordu. İşçilerden usulsüz olarak ceza parası kesiliyordu. Revir yetersizdi. Hafta tatili ve genel tatil ücretleri gerektiği gibi ödenmiyordu. Hava koşulları nedeniyle çalışılmayan günlerde işçinin ücreti verilmiyordu.

Maden-İş Sendikası bir iş müfettişi aracılığıyla bu koşullardan haberdar oldu. Kısa bir ön çalışmanın ardından üye kaydı başladı. Üç gün içinde 900 işçinin 615'i üye kaydedildi. Yürürlükte bulunan 3008 sayılı Yasa uyarınca, 241 işçinin imzasıyla, yüzde 60 oranında zam talebiyle, toplulukla iş uyuşmazlığı çıkarıldı.

Maden-İş Genel Başkanı Kemal Türkler ve diğer yöneticiler, 24.1.1958 günü Eğmir'de işletme yöneticileri ile görüştüler. Bir sonuç alınamadı. Bunun üzerine, 31.1.1958 günü Şirket'in İstanbul'daki merkezinde yöneticilerle görüşüldü. İşçilerin istekleri işverene iletildi. İlk iş olarak, işyerinde yasa uyarınca işçi mümessili seçimine gidilmesi kararlaştırıldı. İşçi mümessili seçimleri 16.2.1958 günü yapıldı. İşveren ayrı bir liste çıkardı. Ancak Maden-İş, tüm işçi mümessilliklerini kazandı.

İşveren ilk yenilgiyi alınca, işçilere baskı uygulamaya başladı. İşçilerin ve köylülerin madene ait kamyonlara binmesi yasaklandı. Emekli bir amiral, işyeri amiri olarak atandı ve işyerindeki baskılar daha da yoğunlaştı.

Maden-İş de örgütlülüğünü geliştirmek için harekete geçti. Eğmir'de kahvede yapılan bir toplantıda, Kemal Türkler'in isteği üzerine, işçiler Sendikaya 10'ar lira bağışta bulundular ve hemen 3800 lira toplandı. Köy kahvesinin bir bölümü işçiler tarafından duvarla ayrılarak sendika şubesi haline sokuldu. 26 Mart 1958 günü Maden-İş Eğmir Semt Şubesi kuruldu.

İşverenle 3 Mart 1958 günü yapılması karara bağlanan ve işverence ertelenen toplantı 5 Nisan günü gerçekleşti. Bu toplantıda işçilerin tüm teklifleri işverence reddedildi ve görüşmeler kesildi. İşverenin tavrı daha da sertleşti. Sendikacıların maden çevresine girmesi yasaklandı. Köylü işçilere verilmekte olan ekme kesildi. İşçileri ve köylüleri madene ait araçlara bindirmeme kararı daha katı bir biçimde uygulanmaya başlandı.

Maden-İş 1958 yılı Mayıs ayı içinde bir kamyon kiralayarak Eğmir'e gönderdi. Kamyon işçilerin ve köylülerin işlerinde kullanılmaya başlanınca, işçilerin morali yükseldi. Maden-İş ayrıca Balıkesir Valiliğine başvurarak, kamu görevlilerinin madende araştırma yapmalarını sağladı. TÜRK-İŞ Genel Başkanı Nuri Beşer de, Kemal Türkler'le birlikte 16 Mayıs 1958 günü madene gitti, koğuşlarda işçilerle sohbet etti. Bu arada, madenin anbar memuru, Nuri Beşer'i ve Kemal Türkler'i koğuşlardan çıkartmaya çalıştı, onlara hakaret etti. 17 Mayıs günü ise N.Beşer ve K.Türkler'in madene girmesini önlemek için jandarma çağrıldı. Ancak işletme yöneticileri ile görüşme sağlandı.

Bu arada işletmede günlük üretim, 1200 tondan 52 tona düşürüldü. Sendikanın ve işçilerin kararlı tavrı karşısında, Dümeks Şirketi yöneticileri 20 Mayıs 1958 günü Maden-İş'i arayarak görüşme talebinde bulundular. Bunun üzerine Maden-İş'in Dümeks Şirketi'ne verdiği 5 maddelik şartname, "Muvakkat Anlaşma Esasları" olarak kabul edildi. Bu maddeler şöyleydi:

"Madde 1: Yürürlükte bulunan zam ihtilafının müsbet neticeye bağlanması.

Madde 2: Ekseriyeti İş Emniyeti ve İşçi Sağlığı Nizamnamesi ile ilgili mevcut meselelerin kesin ve müsbet bir neticeye bağlanması.

Madde 3: Sendikanın aracılığı ile müessese ve işçi temsilcilerinden müteşekkil bir İnzibat Kurulu kurulması ve bilhassa işçi hakkındaki şikayetlerin bu kurul tarafından tetkiki ile kesin karara bağlanması.

Madde 4: Prodüktivite ile ilgili olmak üzere iş, işçi, müessese, sendika gibi mevzularda, iş ahlakı ve işçi kültürünün arttırılması bakımından Sendikanın faaliyet göstermesi ve müessesenin bu mevzuda Sendikaya gereken yardımı yapması.

Madde 5: Müessesenin sendikasız işçi çalıştırmaması (Mevcut işçiler bu hükümden muaftır) ve aidat, kooperatif veya yardım sandığı taksitleri gibi her türlü kesintinin müessese muhasebesinden kesilmesi."

Toplu sözleşme görüşmeleri birkaç hafta sürdü. 11.6.1958 tarihinde "kollektif akit" imzalandı. Kollektif akit ile işçi ücretlerine günde net 100 kuruştan az olmamak üzere yüzde 15 - 50 arasında değişen bir zam yapıldı.

Kollektif akdin tam metni şöyledir:

"Dümeks Ticaret T.A.O. Eğmir İşletmesi ile Türkiye Maden, Madeni Eşya ve Makina Sanayii İşçileri Sendikası arasında, müessese ile işçi arasında mütekebil ve istikrarlı hüsnümünasebet ve emniyet havasının tezyidi ve neticede her iki tarafın ve aynı zamanda memleketin nef'ine olan iş randımanının arttırılması gayesiyle aşağıdaki şartlar dairesinde bir anlaşma akdolanmıştır:

İnzibat Kurulu

Madde 1 : Taraflar, üç azası müessese tarafından, diğer üç azası da işçi ve Sendika temsilcilerinden olmak üzere altı azadan müteşekkil bir İnzibat Kurulu kurulmasını kabul eder.

Madde 2 : İnzibat Kurulu, işin ahengini ihlal, işinde kayıtsızlık gösterme, iş malzemesini tahrip, nizamla ve emirlere itaatsizlik gibi cezayı müstelzim harekette bulunan işçileri ve umumiyetle işçi hakkındaki şikayetleri gerekli tetkik ve muhakeme ile, meseleyi kesin karara bağlar ve bir ceza tatbiki mevzuubahis ise cezanın ne olduğunu da kararında açıkça zikreder.

Madde 3 : Taraflar İnzibat Kurulu kararlarına aynen intibakı kabul eder.

Madde 4 : Taraflar, en geç Haziran 1958 ayı sonuna kadar İnzibat Kurulunun kuruluş, işleyiş ve karar verişini tanzim eden bir talimatname hazırlayacaklardır.

Ücretler

Madde 5/a : 1 Haziran 1958 tarihinden itibaren işin çeşidine göre net olarak asgari (giriş) gündelik ücretleri aşağıdadır:

	Net Yevmiye (Krş)
1) Sıra işçisi	450
2) Tabancacılar ve aşçı yardımcıları	500
3) Şoförler	700
4) Traktör işçisi	600
5) Kompresör işçisi ve yağcılar	500

b : İlk işe girdiği tarihten itibaren bila inkita iki ay müddetle çalışmış ve bu müddet içinde inzibat kurulunca bir cezaya çarptırılmamış işçilere ikinci ayın hitamında aşağıdaki şekilde otomatikman zam yapılır:

	Günde net zam miktarı (Krş)
1) Sıra işçisi	50
2) Tabancacılar ve aşçı yardımcıları	50
3) Şoförler	100
4) Traktör işçisi	75
5) Kompresör işçisi ve yağcılar	50

c : Tesbit edilen net yevmiyelerden ayrı gelir vergisi, her türlü İşçi Sigortaları mevzuatı ile ilgili sigorta primi ve ayda ikiyüzelli kuruluş olmak üzere Sendika aidatı net ücretlere ilave edilerek, brüt ücretler bulunur.

d : Ayrıca işçiye müessesesece günde üç öğün yemek verildiği gibi lüzumlu iş elbisesi, muşamba ve pabuç da bedelsiz olarak verilir. İşten herhangi bir sebeple ayrılan işçi, elbise, muşamba ve pabuç gibi iş levazimatını müessesesece iade ile mükelleftir.

Madde 6 : Gerek umumi ve gerekse İşletmeye has şartlar muvacehesinde müessesesece ücretler üzerinde yapılacak ayarlama sırasında müessesese, Sendika ve İşçi Mümessilleriyle istişareyi kabul eder.

Sendika Faaliyeti

Madde 7/a : Sendika işbu anlaşma ruhu içinde işçiyi tenvir, iş ahlakı ve işçi kültürünün artırılması bakımından konferans ve kurs gibi toplantılar tertip eder ve broşür, ilan ve tebliğ gibi yayınlar yapar.

b : Ancak (a) fıkrasında bahsi geçen konferans ve kurs gibi toplantılar mesai saati haricinde cereyan eder ve bunların zaman ve yeri taraflarca müştereken tesbit edilir.

Madde 8 : Müessese Sendika aidatı, kooperatif taksidi, yardım sandığı veya biriktirme hesabı parası gibi Sendikaya ait üye taahhütlerini alakadar işçilerin yazılı muvafakatleri üzerine işçi ücretleri ödenirken tevkif ile sendikaya ödemeği kabul eder.

Madde 9 : Sendikaya girmek isteyen yeni işçilerin Sendikaya kayıt işleri İşletme Kayıt Memurluğunca yapılır.

Madde 10: Taraflar işbu anlaşmanın yürürlükte bulunduğu müddetçe her türlü meselenin aralarında hallini prensip olarak kabul eder. Bu hususta işyerinde,

a) Sendikaya karşı muhatap: İşletme Müdürü veya Vekili,

b) İşletmeye karşı muhatap: Sendikanın Eğmir Semt Şubesi Başkanı veya Başkan Vekilidir.

Taraflar icabında lüzumuna göre bu selahiyetli muhatapları gösterilecek diğer selahiyetli temsilciler ile değiştirebilirler. bu değiştirme ancak Şirket Murahhas azası veya Sendika Genel Başkanı tarafından yapılır.

Madde 11: İşbu anlaşmanın tatbikinde, 10uncu maddenin (a) ve (b) fıkraları ile tesbit edilen taraf temsilcileri arasında zuhur edecek her türlü ihtilaflar Şirket Murahhas azası ile Sendika Genel Başkanı tarafından tetkikle bir karara bağlanır.

Madde 12 : Müessese işçi ihtiyacı olduğunu Sendikaya bildirdiği takdirde Sendika işçi temini hususunda yardım ve müzaharette bulunmağı kabul eder.

Madde 13 : İşbu anlaşma 1 Haziran 1958 tarihinden itibaren üç ay için muteber olup, bu müddet içindeki tatbikata göre müddetin hitamında tekrar gözden geçirilmesinde taraflar mutabıktır.

Sendika Genel Başkanı: Kemal Türkler;
Sendika Müfettişi: İsmail Sığın
Şirket Murahhas Azaları: Faruk Berker, Saffet Ocakoğlu"